

A Selmeci hagyományok kialakulása és továbbélése napjainkban

Összeállította: Marinkás György

Amikor az ember a középiskola utolsó évében a felvételi tájékoztatót lapozgatja, hogy kiválassza azt az iskolát, amelyben élete elkövetkezendő 4-5 évét eltölteni szándékozik, döntő szempont az oktatás színvonala, a képzési rendszer, talán még a távolság is, de egy dologról nem szól a fáma: milyen közösségbe csöppen az újonnan érkező? Az elsőéves diák gyakran elszakadva szüleitől, eddigi életétől, egy idegen és ismeretlen világban találja magát, ahol minden zavaros és furcsa, segítség nélkül még ijesztő is. Ha hősrünk Sopront, Miskolcot, Dunaújvárost vagy Székesfehérvárt választotta megméréttetései helyszínéül, rendkívül szerencsésnek, vagy bölcsnek mondhatja magát, hiszen itt a **Selmeci diákhagyományok** – egy egyedülálló és csodálatos hagyományrendszer – részesévé válhat, amely eligazít az egyetemi életben, összekovácsol, a kölcsönös segítségnyújtás, bajtársiasság és barátság eszméit hirdeti.

1. A hagyományok kialakulása

Hogyan is alakult ki az a több évszázadra visszanyúló örökség? Nem Selmecbányán születtek ezek a szokások, de itt gyúrta össze az akkori diákság a már meglévő „alapanyagokból” és formálta saját képére.

Gyökerei egészen a céhes rendszerig nyúlnak vissza, amelyek zárt, nehezen megkörményezhető társaságot alkottak, ahova bekerülni megtiszteltetés, de igen nehéz feladatot is jelentett. Innen ered a **keresztelkedés** szép szokása és a szigorú **hierarchikus szerkezet** fontossága. - A balekkeresztelés jelentőségét mutatja, hogy anno a tanári kar által is elismert elv volt: keresztelkedetlen nem iratkozhatott be az Akadémiára!

A céhek hagyományai jelentős, de nem egyedüli forrásai a selmeci diákhagyományoknak. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Selmecbányán a diákság legnagyobb hányada a leobeni iskola létrejöttéig **német** ajkú volt (és 1848-ig az oktatás hivatalos nyelve is a német, amit ténylegesen csak 1868-ban váltott fel a magyar), akik magukkal hozták szülővárosuk szokásait.

Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a középkorban alapított világhírű **külföldi egyetemek** a XVIII. században már szintén jelentős diákhagyományokkal rendelkeztek, melyeket az onnan érkezett diákok az Akadémián is meghonosítottak. Ilyen szokás volt például a gólyák avatása, mely Selmeceen később balekkereszteléssé nemesedett.

Mindezeken túl természetesen ott van az az el nem hanyagolható tényező, hogy az Akadémiára kerülő diákok jelentős része bányász családokból származott, és azért lépett be az alma mater kapuján, hogy ősei mesterségét elsajátítsa és továbbfejlessze. Mindannyian ismerték és tisztelték saját bányavidékük szokásait, így az alsó-magyarországi **bányavidék kultúrája** is beszivárgott a selmeci diákhagyományok közé.

2. A Selmeci diákhagyományok napjainkban

2.1. A diákok közötti hierarchia

A Selmeci Akadémián már a Burschenschaftok idejében létrejött az az alá-fölrendeltségi viszonyrendszer, amelyet napjainkban is próbálunk több-kevesebb sikerrel megtartani. Ma már nem olyan szigorú és éles ez a hierarchia, de kialakítására törekszik minden Firma (és esetlegesen a pislákoló balekok), mert szükséges, hogy legyen egy olyan általános mértékegység – jelen esetben az egyetemen eltöltött évek száma – amely anyagi helyzettől, társadalmi hovatartozástól függetlenül sorolja be a diákokat.

A Bursch

A szó eredeti jelentése fickó, vagány. Régen a **Burschenschaftok tagjai** hívták magukat Burschoknak. **Ma** az utódintézményekben tanuló olyan diákot értünk Bursch alatt, **aki ismeri és híven ápolja a selmeci diákhagyományokat** (tehát a lejjebb bemutatásra kerülő balekokat és Firmákat, esetleg „itragadt” Veteránokat).

A pogány

Az egyetemre frissen beiratkozott hallgató, aki még csak egy „végtelenül kicsiny, fekete, sárban fetregő porszem”, egy niemand, egy név nélküli szerencsétlen, akinek nincsenek jogai. Számára az elérhető legnagyobb megtiszteltetés, ha a Firmák végtelen kegyükben észrevenni méltóztatják, és elindítják őt a megvilágosodás felé vezető hosszú és gyötrelmes úton, amely a balekká válással kezdődik. Ha valaki nem keresztkedik meg, akkor semmihez sincs joga a hagyományokat illető kérdésekben, így **nem viselhet egyenruhát (jurátust), nem vehet részt szakestélyen** (kivétel ez alól a saját balekkeresztelő szakestélye), sem más selmeci eredetű rendezvényen. Az V. éves pogány hallgató **nem valétál, csak „végez”**. Nem lehet a Valéta Bizottság tagja, nem avathat valétaszalagot, valétagyűrűt és kupát sem.

A balek (régiesen bulek):

Az általánosan elfogadott definíció szerint a balek: **“Zöldfülű, sárgacsőrű, büdös, poros hasú, ész és értelem nélküli véglény, amely minden tekintetben, az Isteni Fényben Tündöklő Dicső Firmák támogatására szorul.”**

Selmeceen még fischnek(hal) nevezték ezt a különös emberfajtát, mert a hasonlóság a nagy szemeket meresztő és bután tatógó állatok és a balekság között egyértelműen tagadhatatlan. Később a „fuchs” (róka) névvel illették a keresztségen átesett elsőéveseket. Innen ered a „Fuschmajor” tisztség neve is. (Ebben az időben ő volt az egyetlen, aki egyáltalán érintkezett ezekkel a szürkeállományukat még pihenő státuszba helyező, de fejlődőképes lényekkel.)

A balek legfőbb feladata, hogy kövesse Firmáját és mohón igya minden szavát gondosan ügyelve arra, hogy mindig betartsa a balekok tízparancsolatát. **A balek elnevezés minden esetben kis kezdőbetűvel írandó!**

A Firma

A Firma szó jelentése egyrészt: kétes hírű vállalat (német), másrészt: szilárd (latin). **A Firma szó csak nagy kezdőbetűvel írható le!**

Firmának minősül, aki a **selmeci hagyományok szellemében megkeresztelkedett, és a selmeci keresztségben négy félévet eltöltve az ötödik félévére beiratkozott** (tehát nem a Firmaköszöntő Szakestély időpontjától). Itt megjegyzendő, hogy az egyetemen eltöltött évek száma számít, és nem az, hogy ezen idő alatt hány sikeres szemesztert tudott az ember lezárni. Tehát Firmának számít az is, aki bár három éve nem jár be előadásokra, még mindig csak elsős vagy másodéves, feltéve, hogy az első évében megkeresztelkedett. A Valétabizottság tagjai is csak a Firmák közül választhatóak.

A Firmák jelentik a fényt az éjszakában, ők fókuszálják a bölcsességet és a szeretetet, a tudást és a jókedélyt – egyetlen szóval a tökéletességet.

A Veterán

Veteránnak minősül minden olyan hallgató, **aki bár letöltötte a tanulmányaihoz szükséges éveket az egyetem falain belül**, még nem hagyta el azt (hallgatóként vagy oktatóként, ott maradt), tehát e cím eléréséhez elég egyszer félévet ismételni, vagy doktorandusszá válni karunk valamely jeles tanszékén.

A filiszter

Az a szerencsétlen, a jókedvet és örömet nem ismerő nyárspolgár, **aki az egyetem falain kívül kénytelen tengetni nyomorúságos életét.** Az egyetem elvégzése után a Firma is filiszterré válik (de nem nyárspolgárrá).

2.2. *A balekokítás*

Alig ér véget a balekhét- nálunk gólyatábor- pogányt próbáló időszaka, a tanítással együtt megkezdődik a selmeci ismeretek átadása is, a balekoktatás keretében. A balekoktatás intézménye **Sopronban** alakult ki, Selmecen ugyanis az Ifjúsági Kör által kinevezett Balekcsősz terelgette az ifjakat, átadva mindazt az általa hasznosnak vélt tudást, amely az akadémiai élethez elengedhetetlen.

Napjainkban két típusát különböztethetjük meg az egyes utódintézményekben:

- **Az „Össznépi” balekoktatás** (pl.: Dunaújvárosban, vagy karunkon 2001-ig)

Ebben az esetben az egész elsős évfolyam teljes létszámmal képviselteti magát a hetenként megrendezett oktatásokon.

Az első alkalom általában az ismerkedés jegyében telik, ilyenkor mérik fel az oktató Firmák a pogányok képességeit, hogy a továbbiakban **testreszabott feladatokkal** készítsék fel őket az előttük álló évek nehézségeire. A jellempallérozáson túl a **balekoktatások keretében ismerkednek meg a pogányok a selmeci hagyományok történetével, tartalmával és a diáknótákkal.** Az oktatás 6-7 foglalkozást keretében zajlik, és **mivel ezek csak hasonlítanak az egyetemi előadásokhoz, de nem azok, hiányzásnak helye nincs** (vagy csak kivételesen indokolt esetben)!

- **Tanszéki rendszer** (pl: Miskolc, Sopron)

A Firmák megirigyelvén az oktatói privilégiumokat, tanszékeket hoztak létre, melyek mindegyike felvállal egy, a Valéta Bizottság és a Jogász Örökbaráti Egyesület által előre megállapított tananyagrészt. A **pogányok kis csoportokban, rotációs rendszerben látogatják meg a tanszékeket**, így az Isteni Fényben Tündöklő Dicső Firmák tudása hatékonyabban áramlik át a tudatlan fejekbe. Az isteni kar minden balekoktatáson katalógust tart, a **megjelenést pedig a balekindexre is felvezetik.** Ezzel igazolhatja a pogány az általa meglátogatott okítások számát. Ha ez a szám nem éri el a megkívánt minimumot, a lógós nem vizsgázhat, de jövőre újra próbálkozhat. A Firmák általában törekszenek arra, hogy minden pogány kapjon legalább egy feladatot (ez a tanszéki modellben könnyebben megoldható), amelyet gyakran, tudatlanságából fakadóan el is ront.

2.3. A szakestély

A szakestély a selmeci diákhagyományok követőinek egyik legfontosabb rendezvénye. Kétségtelenül a legünnepélyesebb és legrangosabb esemény, amelynek talán leghűebben sikerült megtartani régi selmeci jellegét. Hangulatát évszázadokon keresztül megőrizte, formáját tekintve többé-kevésbé változatlan maradt. A szakestély mindig egy adott embercsoport (szak, baráti kör, egy vállalat selmeci utódintézményben végzett dolgozói, stb.) rendezvénye, mely az érintettek összetartozását, barátságát hivatott kifejezni, erősíteni.

A szakestélyek kialakulásáról kevés adatunk van, de valószínűsíthető, hogy a régi, középkori céhes hagyományokra vezethetők vissza (megjegyezzük: a céhek „mulatós estjei” általában nagy lakomával kezdődtek, ám ezt a szűkös anyagiakkal rendelkező diákok nem tehették meg, ezért ők csak italoztak, illetve étel gyanánt pogácsát, vagy hagymás zsíros kenyeret ettek). Másik gyökerének tekinthető az, hogy az Akadémia diákjai és professzorai összegyűltek esténként kezdetben szakmai, később mindinkább kötetlen vitákra, estékre, de a szakmai jelleg idővel egyre inkább háttérbe szorult, és a jókedv, kulturált szórakozás került előtérbe. Ezek a megbeszélések komoly és vidám témák megtárgyalásából, majd az est előrehaladtával közös nótázásból és italozásból álltak.

A XIX. század elején már jellemző volt a mostani lebonyolítási rend, találkozhatunk a tisztségviselők és a szakestély dalainak többségével is. **A szakestélyek helyszíne a Burschenschaft törzshelye a Schacht (akna) kocsmá volt** (az eredeti elnevezés – Schachttag – is erre utal).

Az eseményt megelőző napokban a **Majordomus által kiosztásra kerülnek a meghívók** (invitáló cédulák). **A szakestélyen csak az vehet részt, aki meghívót kap**, illetve vásárol. Ilyenek lehetnek iskolánk, illetve testvérintézményeink megkeresztelt polgárai, esetlegesen vendégek. A feltüntetett helyen és időben megjelennek a résztvevők megfelelő öltözékben (egyenruha hiányában **a fiúk öltönyben a lányok szoknyában és blúzban**). Az ajtótól a Balekcsősz és a Fuhrwerkek a helyükre irányítják az érkezőket. A balekokat külön, terítetlen asztalhoz ültetik (ez manapság csak a balekkeresztelő szakestélyeken van így). A korábban érkezők az asztalnak döntött székkel, illetve Tempus feliratú cédulával jelezhetik, hogy ők ott kívánnak helyet foglalni. **Az asztalokon zsíros kenyér, sör, bor és gyertya várja az érkezőket.** A szakestély berendezése két emelvényen álló asztalból, valamint az ezek között merőlegesen elhelyezkedő asztalsorokból áll. Az egyik emelvényen **a Praesidium asztala**, a szemköztin pedig a **Contrák asztala** található. Ezekhez nem ül senki, mert e helyek tulajdonosai elvileg csak később válnak ismertté. A **Balekcsősz a balekasztalhoz ül**, a **Cantus Praeses a helyén marad, de nótázáskor feláll**, a **Fuhrwerkek helye nincs meghatározva** feladatuk jellege miatt.

Az invitációban **jelzett időpont** érkezésekor **lekapcsolják a világítást**. A szakestélyeken mindig külön erre **a napra készített korsókat osztanak szét** a vendégek részére, melyet a szakestély előtt lehet átvenni s azt a **korsóavatásig magunk előtt az asztalon szájjal lefelé fordítva kell elhelyezni**. A korsót az Elnök által felkért vendég avatja fel kisebb méltató beszéd mellett. Ettől kezdve a korsót rendeltetésszerűen lehet használni, az Elnök által elrendelt Eks után.

Amikor a szakestély elcsendesedik, az Elnök a Majordomusszal (aki mellette ül a Praesidiumon) felolvastatja a Házirendet. Házirendet a II. világháború óta írnak, amikor a sok kívülálló katona illetve pártfunkcionárius számára elő kellett írni a megfelelő viselkedés szabályait. A házirendet a Háznagy előzőleg szép cikornyás betűkkel megírja és felolvasása után a legidősebb Firma aláírásával és sörével hitelesíti. Erre általában Ekset iszik a szakestély. Az Elnök a vendégek tiszteletére elénekelteti a Vendégköszöntő nótát, melyet szintén Eks követ.

A szakestélyeket megnyitó első felszólalást szokták „Komoly Pohárnak” nevezni, mivel ennek tartalma még valóban komoly és egyfajta vitaindító, melyhez utólag lehetőség van hozzászólni. Ezt egy előre felkért tanár vagy veterán, néha maga a Praeses mondja el (a komoly illetve a vidámpohár már az újabb korok szokása, eredetileg nem alkották részét a szakestélyeknek). Ezek után már szabadabban következnek a fel- és hozzászólások, és ezeket a Cantus Praeses által intonált vidám, illetve a felszólalás témájához kapcsolódó nóták váltogatják.

A szakestély második, vidámabb részét szokták bevezetni egy „Vidám Pohárnak” nevezett felszólalással, melyet előre felkért, jó humorú oktató, hallgató vagy Veterán ad elő. A továbbiakban így már csak vidám nótázgatással és anekdotázásával folytatódik a szakestély hivatalos része.

Mivel a szakestélyen sértődésnek helye nincs, az előforduló nézeteltérésekért ún. sör-, ill. borpárbajban vehetnek elégtételt az érintettek, mely úgy zajlik, hogy az Elnök kijelöl egy párbajbíró (általában a Majordomust). Az ívőedényeket a párbajbíró „beszintezi”, majd a párbajozó felek egymásnak háttal állva a párbajbíró vezényszavaira (Ajaktól háromujjnyira, Garatra, Eks) megkezdik az ivást. Aki először emeli feje fölé lefordított, üres korsóját, az a győztes, annak volt igaza. Párbajban balek nem vehet részt, mert neki amúgy sem lehet igaza. A legyőzött fél sör-, ill. borkontárnak nevezendő.

Mikor már tetőfokára hág a hangulat, kiosztásra kerül az esemény fénypontja a Firmák szent itala, a Krampampuli (krampács), ezen isteni nedűt a Krampampuli nóta kíséri. Készítésére az Elnök Pater Krampampulit (krampampulifőző mester) jelöl ki, a szakestély elején ő a segédjével elvonul és a terem valamely zugában nekiáll főzni azt. A jól sikerült nedűk receptjeit a mesterek sokáig féltve őrzik. Amikor a Pater Krampampuli jelzi, hogy kész az itóka, az Elnök által kijelölt személy kóstolót vesz, minősíti az italt, majd az Elnök engedélyt ad a felszolgálásra, amit a Krampampuli nóta kísér. Ilyenkor meggyújtják a párolgó gőzt, ami szép kékes lánggal ég.

Ezek után a szakestély hivatalos részének bezárására ad utasítást az Elnök, mely úgy zajlik, hogy utasítást ad az Etalonrészegnek, mondja el szövegét, s ha ez hibásan történik meg, akkor az Elnök berekeszti a szakestélyt. Ezután a Cantus Praeses szólóban intonálja a „Gaudeamus”-t aminek második versszakára az egész terem feláll, ezt követi a „Ballag már a vén diák” kezdetű nóta, melyet összefogódzva és a dal ritmusára hullámozva énekel mindenki. Ezután a következőket mondja: „Vivat, crescat, floreat Academia! Vivant professores!”. Ezt háromszoros „Vivat!” felkiáltás követi. Ekkor a Praeses szabad folyást enged mindenféle nedűnek és hangulatnak, felkapcsolják a villanyt és még mindig állva éneklük a „Szakestély végére” című nótát, majd így kezdetét veszi a hajnalig, esetleg reggelig tartó kötetlen mulatozás.

A fent leírtak egy része természetesen szakestélyenként eltérő lehet, hiszen nincs két egyforma szakestély, de a keret állandó, változatlan. Azonos azzal a több mint 250 éves tradícióval, amelyet az alma mater hallgatói alkottak meg Selmecebányán.

2.4. A valétálás

A főiskolán, egyetemen eltöltött évek során a pogányból balek, a balekból pedig lassan Firma lesz, s eljő a végzés, a valétálás éve. Maga a szó a latin „Val ete!” (Éljetek Boldogul!) kifejezésből származik. A búcsúzó diákokat pedig valetánsnak, vagy valétálónak nevezik. A valétálás tulajdonképpen az utolsó év eltöltését jelenti az egyetemen, mely magában foglal több eseményt, illetve ezek sorozatát.

A valétálás része a Szalagavató Szakestély, a Gyűrű- és Kupaavató Szakestély, a Szalamander és a Valétabál.

Az őszi félév utolsó heteiben megrendezésre kerülő Szalagavató Szakestéllyel megkezdődik a végzősök búcsúzása az alma matertől. Ezen a szakestélyen a valétánsok felavatják szalagjaikat, és azt – szaktól függően – egészen a Valétabálig, vagy államvizsgáig (jogi karon a Gyűrűavató Szakestélyig) viselik. Megjegyeznénk, hogy Selmeceen a szalag nem viselése súlyos vétek volt, és 5 liter bor fizetésével büntették a delikvenst, amit az Ifjúsági Kör részére kellett megfizetni.

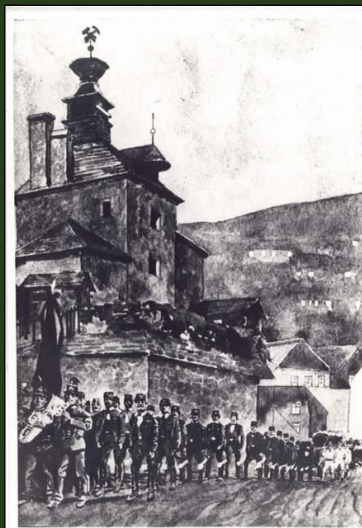
A valétánsok utolsó hivatalos szakestélye a Gyűrű- és Kupaavató Szakestély, ahol a végzősök emlékgűrűt és a kereszteltek névsorát is tartalmazó emlékkupát avatnak. A gűrűt egy életen át viselik, amely a barátságot, a kollegialitást és a szakmaszeretetet jelképezi, és emlékeztet a boldog diák évekre. Valétaszalagot és gűrűt természetesen csak megkeresztelt személy avathat.

Ezen rendezvények megszervezését a Valéta Bizottság látja el. A Valéta Bizottság a Valétaelnökből, pénztárosból (háznagyából) és bizottsági tagokból áll. A Valétaelnököt és pénztárost (karonként változik) a nyolcadik félévben választja a 4. évfolyam saját tagjai közül. A Valéta Bizottság feladata megszervezni a valétáláshoz tartozó összes rendezvényt, ezen kívül részt venni a balekokítás lebonyolításában, a diák hagyományokat ápolni és azokat a kor követelményeihez igazodva méltón továbbfejleszteni, a valétálás tárgyi emlékeit elkészíttetni, a Selmec szellemében megkeresztelkedettek nyilvántartani.

2.5. A Szalamander

Ha az utolsó Gyűrű- és Kupaavató Szakestély is lezajlott, akkor a valétálók megtartják a Szalamandert majd a Valétabált. A Szalamander eredetileg gyászmenet volt. A gyászolók fáklyákkal, bányászlámpákkal, egyes sorban, az utca egyik oldalától a másikig kígyózva kísérték a koporsót, hogy a búcsúzás minél hosszabb ideig tartson. Később nemcsak az elhunytakat búcsúztatták így, hanem a végzősöket, valamint nyugdíjba vonuló tanáraikat is. A menetet Selmecebánya címerállatára (vélt címerállat) utalva Szalamandernek nevezték. A végzősöket a város kapujáig kísérték, ahol fenékebe rúgták őket, ezzel jelezve, hogy immáron filiszterek, nem akadémiai polgárok.

A miskolci Szalamander a diplomaosztó ünnepség előtti este (általában pénteken) zajlik. A Városház térről indulva a Széchenyi úton és a Szemere úton keresztül a Petőfi térig tart. A polgármesteri hivatalban egy állófogadás előzi meg a menetet, ezen a rektor, a dékánok, a Valétaelnökök és a polgármester, illetve a város képviselői vesznek részt. A Városháza előtti téren sötétedéskor már karonként felsorakoznak a valétálók, minden kar diákjainak oszlopa előtt egy zászlótartó áll a kar

zászlajával. A polgármester és az egyik valétaelnök búcsúbeszéde után az oszlopok sorba rendeződve elindulnak az említett útvonalon.

A valétáló évfolyam tagjai fáklyát tartanak kezükben, mellettük és utánuk a város lakói, barátai, hozzátartozói kísérik őket. A Petőfi térre érve a zászlók és a Valétaelnökök az oszlopokkal szemközti lépcsőkön sorakoznak. A karok himnuszainak eléneklése után egy kézfogással a felemelt zászlók alatt a Valétaelnökök átadják a tisztségüket jelképező elnöki szalagokat utódaiknak. Ezek után még egyszer felcsendülnek a ballagó nóták, s így a Szalamander véget ér. Először 1996-ban vettek részt nem műszaki karok hallgatói a Szalamanderen.

Felhasznált irodalom: Zámpori Anna (szerk.): bALEKkalauz (14. kiadás)

Fekete-fehér illusztrációk: Uo.

Színes fotók: Marinkás György